

Når fortiden gøres aktuel

Når man kobler en bestemt fortolkning af fortiden til begivenheder i nutiden, siger man, at der sker en *aktualisering* af fortiden, dvs. at man ser en nutidig relevans i de historiske begivenheder og bruger dem enten som anvisning til, hvordan man skal handle, eller som et eksempel på hvordan man bestemt ikke skal handle.

Det nok mest kendte og kontroversielle eksempel på en erindringspolitisk aktualisering af besættelsestiden er den tidligere nævnte tale, daværende statsminister Anders Fogh Rasmussen holdt på Søværnets Officerskole den 29. august 2003. Talen blev holdt i anledning for 60-året for samarbejdspolitikens sammenbrud, og i den tog Fogh Rasmussen meget kraftigt afstand fra besættelsestidens samarbejdspolitik:

Hovedargumentet for samarbejdspolitikken var, at al dansk modstand mod den tyske overmagt var nytteløs. Ved at samarbejde med besættelsesmagten blev Danmark og den danske befolkning skånet for de fleste af krigens rædsler. Og det lykkedes. Danskerne slap for de værste ødelæggelser. Landbrug og industri tjente på krigen. Så ud fra et sådant gustent overlæg vil nogle måske kalde samarbejdspolitikken nødvendig, klog og hensigtsmæssig. Men det er en meget farlig tankegang. Hvis alle havde tænkt som de danske samarbejdspolitikere, ville Hitler med stor sandsynlighed have vundet krigen, og Europa var blevet nazistisk. Men briterne og senere amerikanerne og russerne tænkte heldigvis ikke som den danske elite. De kæmpede en kamp på liv og død mod nazisterne og sikrede derved vor frihed.

Foghs fortolkning af besættelsestidens samarbejdspolitik var altså, at samarbejdspolitikken var udtryk for dansk fejhed og en ensidig beskyttelse af egne interesser på bekostning af vores idealer og de lande, der måtte kæmpe og lide ofre for at overvinde nazisterne.

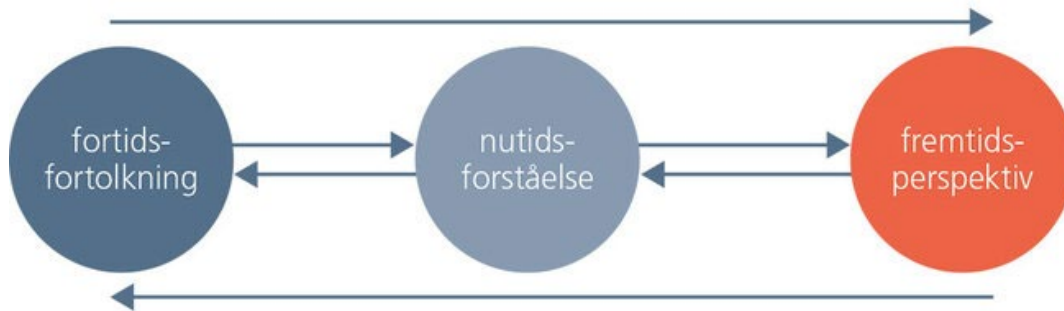
Ud af denne fortolkning udleder han en handlingsforskrift for nutiden:

I kampen mellem demokrati og diktatur kan man ikke stå neutralt. Man må tage stilling for demokratiet og mod diktaturet. Det er på dette punkt, at den aktive tilpasningspolitik udgjorde et politisk og moralsk svigt. [...] Læresætningen fra 29. august 1943 er, at hvis man mener noget alvorligt med vore værdier, med frihed, demokrati og menneskerettigheder, så må vi også selv yde et aktivt bidrag til at forsvare dem. Også imod svære odds. Selv når der skal træffes upopulære og farlige beslutninger.

I dette citat ses, hvordan besættelsestiden aktualiseres: Fogh ser besættelsestiden som et moralsk svigt og en skamlet på danmarkshistorien, hvilket derfor giver os en handlingsforskrift for, hvordan vi bestemt ikke skal handle i nutiden.

For at lave en erindringspolitisk analyse af en tale som Foghs, er det vigtigt at forstå den samtidige og politiske kontekst, som talen foregår i. Her er det helt centralt at vide, at Danmark på dette tidspunkt under Foghs ledelse var dybt involveret i 'krigen mod terror' og havde soldater udstationeret i krigszoner i både Afghanistan og Irak.

Talen skal især forstås i lyset af Irakkrigen, som Danmark netop var gået aktivt ind i i 2003, og som var og er stærkt omdiskuteret i dansk politik, fordi invasionen af Irak foregik uden FN-mandat, fordi der kun var et smalt flertal for krigen i Folketinget, og fordi Danmark valgte at gå med i krigen sammen med USA, selv om flere af de store europæiske lande – Danmarks nære samarbejdspartnere i EU – ikke ville deltage.

Historiebevidsthed

Ved at fortolke samarbejdspolitikken som en fej tilpasning og ikke som en nødvendig diplomatisk balancegang bruger Fogh den altså som belæg for, at Danmark i 2003 skal rejse sig og imødegå den nye fjende, terrorisme, på en helt anden måde, nemlig gennem aktiv deltagelse i militære operationer rundtomkring i verden.

Det ses tydeligt, at Fogh tolker samarbejdspolitikken på en bestemt måde, nemlig som en fej tilpasning for at beskytte egne borgere, mens andre europæiske lande ofrede sig i kampen mod nazismen. Denne *fortidsfortolkning* påvirker eller legitimerer hans *nutidsforståelse*, idet han mener, at der nu skal ske et opgør med den rolle som påvirkelig småstat, som Danmark har spillet i international politik. Det opgør vil Fogh stå for ved at deltage i militære operationer i Afghanistan og Irak. Derfor er Foghs *fremtidsperspektiv*, at Danmark nu og i fremtiden skal være en aktiv aktør i international politik, der ikke holder sig tilbage fra at drage i krig, når vores idealer er på spil.

Denne sammenhæng mellem fortidsfortolkning, nutidsforståelse og fremtidsforventning kan illustreres i modellen ovenfor.

Det er vigtigt at bemærke, at pilene i modellen viser et slags kredsløb mellem fortidsfortolkning, nutidsforståelse og fremtidsperspektiv. Det vil sige, at de kan påvirke hinanden på flere forskellige måder. Påvirkningen sker derfor ikke kun fra venstre mod højre, sådan at man fortolker fortiden, derved forstår sin nutid og efterfølgende får nogle forventninger til fremtiden.

Modellen kan også illustrere, at man nogle gange har en bestemt forståelse af nutiden for eksempel på baggrund af politisk ideologi, og derfor fortolker fortiden på en bestemt måde eller bruger den til at legitimere ens holdninger i nutiden eller ens fremtidsperspektiv.

Foghs fortolkning af fortiden og hans sammenkobling af fortiden og nutiden bragte sindene i kog – både hos politikere og historikere og der udspillede sig en erindringspolitisk debat i de danske medier i kølvandet på talen.

Den danske besættelsestidshistoriker Hans Kirchoff var blandt kritikerne af Foghs fortolkning af besættelsestiden og den lære, han udleder af historien:

Statsministeren kalder samarbejdspolitikken for umoralsk og taler om et svigt. Sådan lød det også fra den illegale presse: Samarbejdspolitikken var egoistisk og materialistisk, modstanden var solidarisk og idealistisk. ... Men er det mindre moralsk at ville beskytte demokratiske institutioner imod en nazificering som den, vi ser i Norge – eller at ville forsvare økonomien mod udplyndring og ødelæggelse - eller at ville beskytte befolkningen imod hungerdeportationer - det kan jeg egentlig ikke se.

I dette citat kan man tale om, at Kirchoff har en fuldstændig anderledes fortidsfortolkning end Fogh, fordi Kirchoff vender rundt på Foghs tydelige opdeling i helte (modstandsbevægelsen) og kujoner (samarbejdsregeringen), ved at sige at samarbejdsregeringens motiver og handlinger også kan betragtes som en anderledes beskyttelse af Danmark. Ud over at være uenig i Foghs udpegning af samarbejdsregeringen som kujoner kritiserer han også Foghs historiske forståelse:

Nu skal dette jo ikke udvikle sig til et skønmaleri af samarbejdspolitikken, for det kostede ofre, at Danmark kom igennem verdenskrigen som det mindst ødelagte af alle lande; ofre, som vi stadig slås med i dag. Jeg kan derfor af et fuldt hjerte tilslutte mig hyldesten til modstandsbevægelsen for at have brudt statsegoismen og stillet sig solidarisk med den antinazistiske kamp. Det kan bare ikke ske ved at dæmonisere samarbejdslinjen. Det er for let og for billigt, og det er – uhistorisk.

Hans Kirchoff udtrykker her en kritik, som flere historikere var enige om: at Foghs fortidsfortolkning mangler historisk forståelse og indsigt i det komplekse dilemma, som regeringen stod i 9. april 1940. Historikere som Kirchoff mener, at det er vigtigt at forstå nuancerne og de forskellige historiske argumenter for henholdsvis samarbejde og modstand.

Anders Fogh Rasmussen og Hans Kirchoff kan siges at være to forskellige positioner i en erindringspolitisk debat om fortolkningen af fortiden om besættelsestiden. I Lars Løkke Rasmussens Venstre-regering fra 2015 til 2019 så man en langt mindre værdibaseret udenrigspolitik end under Fogh, og i udenrigspolitikken var der i høj grad et fravær af erindringspolitiske markeringer. Den ændrede politisering af besættelsestiden kan eventuelt skyldes, at der fra 2015 og frem var bred enighed om, at freden blev tabt først i Irak-krigen og senere efter bombningen af Gaddafis Libyen i 2011. Derudover kan det ændrede fokus forklares med, at præsident Obama (2008) og i særdeleshed Donald Trump (2016) forlod de idealistiske idealer om at kæmpe for demokratiets udbredelse.

<https://danmarkshistorie.ibog.forlagetcolumbus.dk/?id=246>